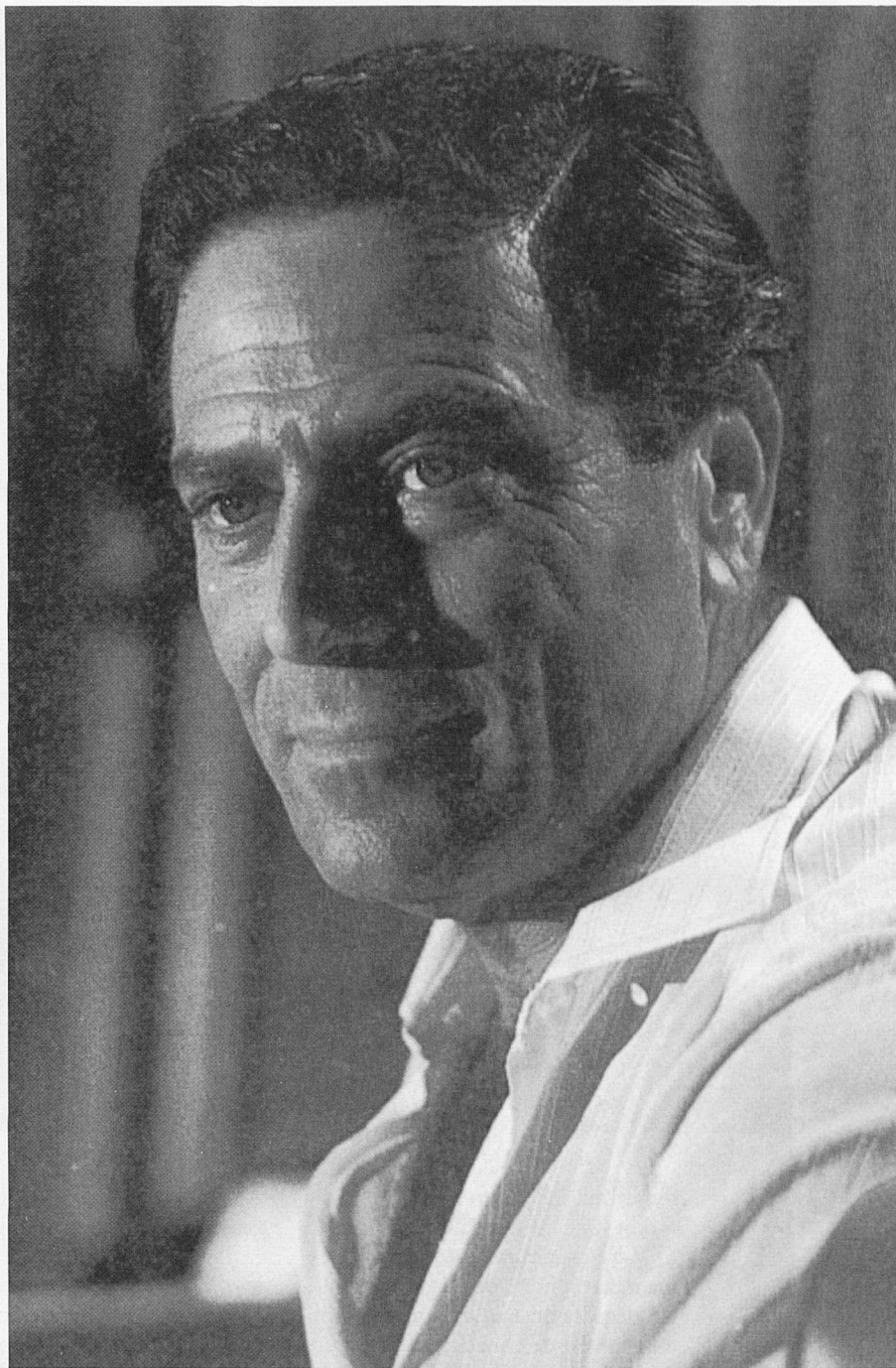

Toni Roca

Un dels actors més sòlids de la seva generació, d'intensa expressivitat dura i rígida, però encisadora, del *free-cinema* anglès, Richard Harris (Limerick, Irlanda, 1930), una de les mirades que més i millor penetraven en l'ona, en opinió molt ajustada de Maruja Torres, dels Roberto Risi, Massimo Girotti, Antonio Cifariello, Gabriele Ferzetti, un dels intèrprets d'*El Cid*, seductor i seduït de vegades per Silvana Mangano, Raf Vallone (Catanzaro, 1916), una figura clàssica, indispensable, ineludible del cinema espanyol, Juan Antonio Bardem (Madrid, 1922) sempre entre la lluita ideològica i el valor formal i de muntatge. I tot un expert en l'anomenada sèrie "B" que, de vegades, al món de Hollywood antic, era sèrie "A", André de Tóth (Mako, llavors austrohongaresa, 1910) és la collita, trista collita, que registrà de morts i desapareguts del cinema al llarg dels primers mesos de la tardor. Quatre figures, dos actors, dos directors de rellevància, prestigi i coneixement de l'art de contar, d'interpretar històries varies davant i rere la càmera, vertader testimoni, ull necessari i transcendental d'un segle desaparegut i arxivat al record, a la memòria i als llibres. Quatre personalitats que dins la seva àrea d'influència exerciren el seu talent. Sí, amb la tardor, els morts, la mort. Sempre. I la llista continua. I encara resta el llarg hivern.

De Richard Harris, nascut a l'ombra d'aquella correntada de bon cinema que ens arribà de la conservadora Anglaterra, malgrat una filmografia densa i llarga com a actor cinematogràfic —també treballà el teatre i cantà als escenaris de Broadway el clàssic *Camelot*— voldria destacar, en una tria personal i intransferible, tres títols, *El ingenuo salvaje*, de Lindsay Anderson, la seva presentació en societat, principis del seixanta, *Camelot*, de Joshua Logan, quan el "musical" com a gènere cinematogràfic anava camí de l'èxtasi que precedeix a l'agonia terrible i *Deserto rosso*, de Michaelangelo Antonioni en què la subtil intel·ligència britànica es barrejava amb la sensibilitat, el talent creatiu, arribat d'Itàlia. A *El ingenuo salvaje*,

junta amb *La soledad del corredor de fondo* i *Sábado noche, domingo por la mañana*, de Karel Reitz, pel·lícules fundacionals del *free-cinema*, Richard Harris creà un tipus, una situació, una mirada, una forma de parlar, d'actuar i, fins i tot, de caminar. Tot sol davant la càmera, amb un desafiament que arribava a l'espectador de forma immediata. A la llegenda artúrica de *Ca-*

melot, fou el rei Arthur tendrament enamorat de Ginebra, amb l'esplendor i el *glamour* de Vanessa Redgrave. Una interpretació inoblidable i no només a l'hora de parlar. Com als escenaris, la seva veu quan cantava era la seva, sense necessitat de doblatge. Després voldria destacar l'esqueixador, patètic, tremendament dramàtic a *Deserto rosso*, una de les millors cin-

Richard Harris a *El ingenio salvaje*

tes de l'autor de *La aventura* i *El eclipse*. Un Richard Harris excepcional.

Raf Vallone era Itàlia i era el cinema italià en hores de màgia i creativitat, dècades quaranta/cinquanta, amb tot l'envelat de Cinecittà. De duríssima expressió quan l'acció era de violència i de tensió, a la vegada tendre i emotiu, apassionat davant la dona de la seva vida –qualsevol, que moltes foren a una biografia densa i repleta–, l'actor sempre sabia trobar el perfil, marcar la pausa, adequar el tirme d'un "tempo", que ell calculava a la perfecció. Arrebatador i sensual a *Arroz amargo*, de Giuseppe de Sanctis, el seu primer paper important que implicà un esclat definitiu. A França, sota les ordres de

Marcel Carné, va donar vida a un dels seus millors i més acabats treballs, *Teresa Raquin*, sobre text d'Émile Zola i al costat d'un dels monstres sagrats del cinema gal, Simone Signoret. El seu domini de l'anglès, l'espanyol i el francès li facilitaren una brillantíssima carrera internacional a les ordres de directors amb Anthony Mann, John Huston, Otto Preminger i Sidney Lumet. Amb el director de *Doce hombres sin piedad*, als escenaris naturals de port de Nova York obtingué un èxit extraordinari al rodar *Panorama desde el puente*, adaptació cinematogràfica de l'obra original d'Arthur Miller.

André de Toth, a més de veterà, centenari. Tenia 102 anys i més de

vuitanta films a una biografia llarga i profunda. Especialitzat en cinema d'acció i d'intriga fou un artesà que molt sovint va creuar el límit i tenir accessos a altres paradisos. Dotat d'una discreta personalitat no tothom sabia qui era. Però dos títols populars i sempre recordats i evocats, *El honor del capitán Lex* i de forma especial *Los crímenes del museo de cera*, filmada amb el sistema –que fou un fracàs absolut– anomenat tres dimensions, que obligava l'espectador a posar-se unes exòtiques ulleres, destaquen amb brillantor. Fou molt expert en el western com *Pacto de honor* (1959) *La última patrulla* (1953) o *Carson City* (1952). Però el meu i millor record d'André de Toth, després d'*El honor del capitán Lex*, és i ja per sempre, *Los crímenes del museo de cera* (1953) una obra mestra del gènere del terror. De por autèntica i meravellosa.

Tanca la galeria dels morts espectaculars i tardorencs, Juan Antonio Bardem. N'estic d'acord, amb les paraules de Joaquín Leguina escrites a "El Periódico de Catalunya", "Citaré aquí, com a homenatge al seu talent i a la seva sensibilitat, una pel·lícula que no va tenir en el seu moment bones crítiques, *Sonatas...* considero que el film és d'una gran bellesa visual (el fotògraf de la part mexicana va ser Gabriel Figueroa)". Efectivament, *Sonatas* inspirada en les novel·les de Valle-Inclán, fou rebuda per part de la crítica d'una forma tan brutal com memorable. A Venècia, representant a Espanya, s'organitzà l'escàndol considerable. Són dades que recordo a la perfecció. Llavors, temps després i en revisions més pausades i tranquil·les, fora d'hores menys tempestuoses, vaig poder assaborir i revaloritzar una cinta que ara considero excel·lent. Però el mateix passà amb *A las cinco de la tarde*, a l'entorn, dur, del món taurí. Vaig entrar poc a poc, dins el clima general de la pel·lícula i sense arribar a les seves grans obres, *Esa pareja feliz*, *¿Bienvenido Mr. Marshall* també?, *Cómicos*, *Muerte de un ciclista*, *Nunca pasa nada*, *La venganza*, avui per avui *Sonatas* és una més que notable cinta d'una figura clau a la història del cinema espanyol. ■